

УДК 338.45

Н.Д. ЧАЛА

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Присвячено аналізу впливу зовнішніх чинників на формування промислової політики України та розвиток промислового сектора економіки, при цьому окрему увагу звернено на галузі обробної промисловості.

The Article analyzed the external factor, that influence to the forming of Ukrainian's industrial politic, especially to the manufacturing industry.

Аналіз динаміки розвитку регіонів України за останні роки вказує на поступове зменшення негативних тенденцій і вирівнювання економічних показників регіонів. За результатами 2007 р., лише дві області (Полтавська та Івано-Франківська) показали зниження виробництва на 10 і 15 % відповідно [3], попри значне зростання рівня доходів за областями у порівнянні з 2003 р., залишається проблема наявності регіонів-лідерів за розвитком (м. Київ, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька обл.) та депресивних регіонів (Закарпатська, Тернопільська та Чернівецька обл.).

Активне включення України до світових глобалізаційних процесів, вступ до СОТ, євроінтеграційні наміри роблять її залежною від світової кон'юнктури і світового економічного розвитку, тому посилення зазначених процесів не можуть не впливати на стратегію розвитку регіонів. На глобальному світовому ринку окремі країни спеціалізуються на виготовленні власної унікальної продукції, яка користується попитом. Упровадження на території України правил торгівлі СОТ пов'язано зі зниженням ввізного мита на імпортовану продукцію та підвищенням конкуренції на внутрішньому ринку, тому важливим практичним завданням є оцінка впливу зовнішніх чинників на розвиток промисловості в регіонах.

Актуальність даної роботи зумовлена тим, що в Україні не розроблена стратегія розвитку промислового сектора на довготривалу перспективу, а промислова політика розробляється як реакція на оперативні зміни на світовому ринку, а не на базі аналітичного прогнозу та наукового передбачення попиту на відповідну промислову продукцію. Існуючі державні програми щодо розвитку окремих галузей промисловості розроблені несистемно та через брак бюджетних коштів виконуються не в повному обсязі.

Особливості формування промислової політики України останнім часом постійно дискутуються як у засобах масової інформації, так і серед вітчизняних вчених, промисловців та галузевих громадських об'єднань, переважно у контексті необхідності захисту вітчизняного товаровиробника та впровадження поширення європейських правил технічного регулювання. Серед вітчизняних науковців, що досліджують зазначену проблему варто назвати: Алімова О., Гейця В., Гальчинського А., Романенка В., Тарасову Н. та ін.

Метою даної роботи є виділення головних зовнішніх чинників, під впливом яких розвивається промисловість у регіонах, проаналізувати напрями їх дії та виходячи з цього запропонувати напрями формування промислової політики.

Регіональну та промислову політику держави, їх складові, інструменти та механізми розглядають, як правило, окремо. Проте регіональна політика торкається проблем розміщення продуктивних сил, використання землі, природних ресурсів, тобто певною мірою включає в себе елементи промислової політики. Одночасно промислова політика не торкається питань розподілу фінансової допомоги регіонам, системою перерозподілу міжбюджетних трансфертів, соціальним розвитком регіонів. Тому, виходячи із визначення промислової політики, як сукупності дій держави як інституції, що впливають на діючі суб'єкти (підприємства, організації, підприємців), а також на окремі аспекти цієї діяльності, що відносяться до надбання чинників виробництва, організації виробництва, реалізації товарів і послуг в усіх сферах життєвого циклу господарюючого суб'єкта та життєвого циклу його продукції [6], під час дослідження сфокусуємося лише на тих чинниках, що безпосередньо впливають на формування промислової політики (зростання цін на енергоносії, попит на світових ринках на вітчизняну промислову продукцію та ін.).

Найскладнішим у розробці і проведенні регіональної промислової політики є узгодження інтересів суб'єктів, що її реалізують. Регіон як економічний суб'єкт, з одного боку, є відносно самостійною економічною підсистемою, що має власний ресурсний та економічний простір; з іншого – це частина національної економіки, він повинен розвиватися як частка єдиного національного економічного простору. Не всі регіональні інтереси узгоджуються за часовими та кількісними показниками з національними, через те, що вони самі по собі можуть мати різноманітні цикли існування. Тому важливою складовою впровадження промислової регіональної політики є рівень узгодженості економічних інтересів учасників промислової політики в регіоні.

У Державній стратегії регіонального розвитку до 2015 р. завдання регіональної політики України уточнені з урахуванням сучасних тенденцій і проблем соціально-економічного розвитку держави й регіонів, стратегічних пріоритетів розвитку держави, особливостей міжнародного і прикордонного співробітництва існуючого й перспективного інституційно-правового середовища в даній сфері. У документі визначено стратегічні завдання державної політики регіонального розвитку України до 2015 р., основні напрямки й інструменти їх вирішення. Найактуальнішим є підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу. Реалізація цього напрямку дозволить підвищити продуктивність сфер економіки в регіонах та підтримати нові види діяльності, що сприятиме зростанню рівня зайнятості. При цьому будуть задіяні регіони, в яких необхідно реструктуризувати традиційні галузі з критично високим рівнем зношеності основного капіталу та наявністю ризиків виникнення техногенних катастроф національного масштабу.

На національному рівні для ефективного розвитку промисловості в регіонах розробляється така модель регіональної політики, яка визначає характер і цілі регулювання внутрішнього розвитку за допомогою прямого або опосередкованого державного втручання. Дослідження регіональної політики розвинутих країн [2, с. 42], дозволяє виділити систему державних механізмів та методів регіональної

промислової політики, які в останні роки були найефективніші. Методи реалізації регіональної політики можна згрупувати за функціональними групами: структурні, інвестиційні, фінансово-кредитні, науково-технічні, бюджетно-податкові, цінні. Найбільш відпрацьованими на практиці є такі:

1. Використання прямого та непрямого регулювання: рівень оподаткування, іноземні інвестиції, процедури реструктуризації, приватизації державних підприємств, банкрутства, ціни на ресурси та промислові товари.
2. Створення незалежних позавідомчих органів для проведення перевірок, конкурсів, експертиз, оформлення документів, розгляду господарчих спорів.
3. Налагодження договірних відносин з галузевими організаціями та об'єднаннями, у т.ч. з приводу регулювання мита, податків, цін.
4. Розробка і використання заходів по стимулюванню інвестицій, ефективних підприємств, розвитку малого бізнесу, формуванню внутрішніх джерел фінансування, проведенню сертифікації підприємств.
5. Моніторинг впровадження інновацій у розвинених країнах.
6. Розробка та впровадження механізмів залучення до господарської діяльності об'єктів інтелектуальної власності.
7. Фінансування фундаментальних досліджень.
8. Використання, при необхідності, прямих регулюючих заходів організаційного і адміністративного характеру: формування та підтримка попиту на машинобудівну продукцію, заморожування цін та заробітної плати у критичних ситуаціях, контроль за розподілом прибутку державних унітарних підприємств.

Розглянемо, яким саме чином застосовувалися зазначені методи. Регіональна політика 30-х рр. минулого століття у Великій Британії базувалася на фінансуванні приватного сектора, наданню податкових пільг підприємствам, підготовці території для промислового розвитку, трудової міграції (переміщення робочої сили із депресивних регіонів у більш розвинені). Проте вже на початку 80-х рр. минулого століття уряд Великобританії почав впроваджувати програми з розвитку в депресивних регіонах сфери послуг. З кінця 1988 р. було скасовано субсидії регіонального розвитку і у фокусі державної фінансової підтримки з'явилися малі фірми та підприємства. Серед найдієвіших інструментів розвитку регіонів було визначено систему інвестиційних стимулів, субсидії, кредити, селективна допомога, надання преференцій.

У США регіональна політика побудована на використанні методів програмно цільового планування з наступною децентралізацією. Поступово послаблювалося державний контроль розвитку регіонів, скорочувалося субсидіювання за цільовими програмами і фінансування соціальних програм, місцеві органи влади отримували більше повноважень. Така державна політика призвела до значного бюджетного дефіциту серед штатів. У США ефективним інструментом розвитку регіонів виявилось бюджетне фінансування окремих секторів економіки у депресивних регіонах, причому основна частина фінансування із федерального бюджету була спрямована на субсидіювання і кредитування заходів з раціонального використання ресурсів і охорони навколишнього середовища, розвитку промисловості і сфери обслуговування, наданню податкових і амортизаційних пільг.

У Франції важливим механізмом функціонування системи територіального розвитку виявилися планові контракти “держава-регіон”, де основний акцент було зроблено на підготовку регіонами обґрунтованих пропозицій для заключення контракту з державою. Переваги мали ті контракти, де передбачено було збільшення рівня зайнятості, професійної підготовки, охорони здоров’я, соціальної допомоги, тобто соціальним контактам.

В Україні для вирівнювання економічного розвитку регіонів створено 11 вільних економічних зон (0,2 % території України) і 9 територій пріоритетного розвитку (10,3 % території України), комерційна діяльність в яких регулюється спеціальним законодавством [5]. Основними пріоритетними видами діяльності визначено: сільське господарство, добувна промисловість, харчова, текстильна та легка, хімічна промисловість, виробництво деревини і виробів з неї, металургія і обробка металу, виробництво газу і води, будівництво і виробництво будівельних матеріалів. Зразковим проектом є залучення інвестицій у Закарпатську обл. компанії “Єврокар”, яка виробляє автомобілі марок “Ауді”, “Шкода”, “Фольксваген”.

Виходячи з того, що визначним чинником розвитку промисловості в регіоні місцеві органи влади, визначають рівень надходження до регіону інвестиційних ресурсів, проаналізуємо інвестиційну складову. За прогнозами Кабінету Міністрів України [4] очікується, що до 2010 р. зазначені території залучать 15796 млн дол. США інвестицій, що дозволить зберегти 381 тис. робочих місць це буде зростанню виробництва на 5494,2 млн дол. США. Проблема ефективності функціонування вільних економічних зон активно обговорюється серед вітчизняних вчених та політиків [1]. Складність прогнозних оцінок ефекту їх функціонування і полярні думки призвели до припинення функціонування деяких з них у 2005 р., що було негативно оцінено інвесторами і негативно відобразилося на інвестиційному іміджі країни.

Таким чином, основними зовнішніми чинниками, що найбільше впливають на розвиток українських регіонів є вступ України до СОТ, рівень надходження іноземних інвестицій в регіон, вартість енергоносіїв та, у залежності від географічного положення, зовнішні відносини з країнами ЄС і Росії.

Набуття Україною членства у Світовій організації торгівлі та очікувана лібералізація доступу до вітчизняного внутрішнього ринку небезпідставно розглядається багатьма експертами, у т.ч. – урядовими, як важливий чинник структурних зрушень в економіці. Водночас, як показує досвід значного числа країн – членів СОТ, реалізація позитивного потенціалу членства вимагає подолання низки органічно поєднаних з ними ймовірних ризиків, а саме:

– подальшого зятягування економіки країни в експортну модель розвитку, яка характеризується випереджаючим зростанням обсягів реалізації продукції вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках при слабкому впливі цього зростання на становище на внутрішньому ринку;

– погіршення структури експорту через випереджаюче зростання експорту сировинної та низько-технологічної продукції завдяки спрощенню її доступу на зовнішні ринки (у т.ч. через послаблення або скасування експортних обмежень);

– загострення проблеми обмеженості технічних (насамперед інфраструктурних) можливостей національної економіки для забезпечення посилення експортної активності;

– неготовності до послідовного захисту інтересів національних експортерів у міжнародному правовому середовищі;

– зростання присутності на ринку низькоякісної, небезпечної для споживачів імпоротної продукції;

– наявності ознак несприятливості інвестиційного клімату (насамперед через макроекономічну та політичну нестабільність).

У зазначеному контексті видається за доцільне виокремити низку стратегічних завдань, вирішення яких має сприяти реалізації позитивного потенціалу набуття Україною членства в СОТ, та сприятиме зменшенню диспропорціям регіонального розвитку.

1. Формування дієздатної системи підтримки експортної діяльності.

– В умовах необхідності переходу від цінових чинників конкурентоспроможності до таких, що ґрунтуються на якості, технологічному рівні продукції та ефективності збутової мережі, використання можливостей, які відкриває членство в СОТ для українських експортерів, вимагає відповідної політики підтримки розвитку експорто орієнтованих виробництв та удосконалення структури товарного експорту в напрямку збільшення в ньому частки товарів з високим рівнем доданої вартості.

2. Удосконалення інфраструктурного забезпечення експортної діяльності.

Враховуючи те, що основними видами вантажів, які спрямовуються на експорт, є металопродукція, хімічні добрива, залізорудна сировина, це створює значне навантаження на залізничний та морський транспорт. Слід враховувати, що вже сьогодні наявні в Україні можливості транспортної інфраструктури не можуть в повному обсязі задовольнити потреби національних експортерів.

3. Надання інформаційно-методичної та правової підтримки просування продукції національних виробників на зарубіжних ринках.

Недостатній досвід більшості вітчизняних компаній у веденні ефективної зовнішньоекономічної діяльності, а також активні дії потужних промислових угруповань країн-торговельних партнерів України щодо обмеження доступу на ринки цих країн вимагатимуть додаткової політики вітчизняних експортерів.

4. Забезпечення належної якості імпоротної продукції.

Реалізація потенціалу підвищення добробуту вітчизняних споживачів за рахунок зростання конкуренції на внутрішньому ринку між вітчизняними та імпортними товарами вимагає убезпечення від припливу низькоякісної, небезпечної для споживача імпоротної продукції.

У таблиці класифіковано основні чинники, що впливають на розвиток регіонів. Виходячи із зазначених чинників, повинна розроблятися регіональна політика. Оцінка впливу податкових пільг на економічний розвиток регіонів дуже сильно залежить від точності прогнозів, світової кон'юнктури і тенденцій. Надання податкових пільг горно-металургійному комплексу України, що стимулювало розвиток Донецької, Дніпропетровської та Запорізької областей спровокувало

Чинники, що впливають на розвиток регіонів

№ з/п	Внутрішні чинники	Зовнішні чинники
1	Зростання виробництва	Зростання попиту на світових ринках на вітчизняну металургійну та хімічну продукцію
2	Висока виробнича та споживча активність	Участь у міжнародних організаціях (СОТ)
3	Зростання заробітної плати	
4	Заходи щодо захисту вітчизняних товарів від недоброякісного імпорту	
5	Антидемпінгові заходи	
1	Нарощування обсягів імпорту	Зростання цін на енергоносії та їх обмеженість
2	Зростання обсягів споживчого кредитування	Зростання цін на світових товарних ринках на продукцію металургії, хімічної промисловості
3	Зростання рівня доларизації економіки	Збільшення цін на харчові продукти
4	Зростання транспортних тарифів на товарні перевезення	
5	Зменшення виробництва с/г продукції	
6	Податкова та бюджетна політика	

антидемпінгові процеси та розслідування у країнах Західної Європи, збільшення використання електроенергії, погіршення екологічної ситуації в регіонах і формування не конкурентоспроможної структури української промисловості. Обґрунтованим є надання пільг молодим галузям і розташування їх у депресивних регіонах з метою стимулювання їх конкурентоспроможного розвитку. Проблема розробки ефективної регіональної політики є актуальною як для окремих країн, так і для міжнародних інтеграційних об'єднань.

Література:

1. Азійський прорив: висновки для України // Києво-Могилянська Бізнес Студія. Журнал з менеджменту. – 2006. – № 16. – С. 70.
2. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2007. – 768 с.
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України // www.ukrstat.gov.ua
4. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України // www.kmu.gov.ua
5. Офіційний сайт Міністерства економіки України // www.me.gov.ua
6. Проект Доклада о промышленной политике Российской Федерации. доступен для ознакомления в сети Интернет по адресу <http://www.prompolit.ru/90976>

Надійшла до редколегії 24.10.2008 р.